

ПРАВОЧИНИ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА, ЩО НЕ ПІДПАДАЮТЬ ПІД ОЗНАКИ ЗНАЧНИХ ПРАВОЧИНІВ

Гринишин Х.М.,

аспірант кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права юридичного факультету Львівського національного університету ім. Івана Франка

Гринишин Х.М. Правочини акціонерного товариства, що не підпадають під ознаки значних правочинів.

Стаття присвячена аналізу окремим аспектам вчинення правочинів акціонерним товариством. Закон України «Про акціонерні товариства» закріплює поняття значного правочину та процедуру надання згоди уповноваженим органом управління товариства на вчинення такого правочину. В той же час цей акт встановлює перелік випадків, на які не поширюється дія положень Закону про значні правочини. У дослідженні обґрунтовано, що із прийняттям у липні 2022 р. нового Закону України «Про акціонерні товариства» перелік відповідних правочинів розширено.

Встановлено, що такими є: правочини за державними регульованими цінами і тарифами відповідно до законодавства; правочини, що вчиняються особою, яка провадить клірингову діяльність, під час виконання нею функцій центрального контрагента; правочини у рамках провадження звичайної господарської діяльності товариства, за умови їх вчинення на ринкових умовах; правочини щодо викупу товариством розміщених ним цінних паперів; правочини товариства, 100 відсотків акцій якого належать одній особі.

Обґрунтовано доцільність віднесення до наведеного вище переліку правочинів тих, які вчиняються за регульованими цінами і тарифами, що затверджуються органами місцевого самоврядування відповідно до законодавства.

Підтримано включення до відповідного переліку правочинів у рамках провадження звичайної господарської діяльності товариства, за умови їх вчинення на ринкових умовах. Акцентовано на неоднозначності законодавчої вимоги щодо затвердження рішенням наглядової ради або ради директорів акціонерного товариства умов провадження відповідної діяльності.

Обґрунтовано, що в акціонерному товаристві, 100 відсотків акцій якого належать одній особі, дотримання процедури надання згоди на вчинення значних правочинів, за загальним правилом, є недоцільним. Водночас, аргументовано, що в такому акціонерному товаристві обмеження повноважень директора на вчинення значних правочинів може бути необхідним при залученні директора на договірних засадах. З метою запобігання зловживанням відповідної посадової особи запропоновано внести зміни у ст. 106 Закону України «Про акціонерні товариства», які б дозволили вчинення правочинів товариством, 100 відсотків акцій якого належать одній особі, без дотримання вимог закону щодо отримання згоди на це уповноваженим органом товариства, за умови, що це встановлено у статуті такого товариства.

Ключові слова: значний правочин, звичайна господарська діяльність товариства, акціонерне товариство, правочини за державними регульованими цінами і тарифами, статут акціонерного товариства

Hrynyshyn Kh.M. Joint stock company's transactions not endowed with a features of significant transaction

The article is devoted to the analysis of certain aspects of the execution of transactions by a joint-stock company. The Law of Ukraine "On Joint Stock Companies" establishes the concept of a significant transaction, describes the procedure for granting consent by the authorized management body of the company to the execution of such a transaction. At the same time, this act establishes a list of cases to which the provisions of the Law on Significant Transactions do not apply. The research substantiates that with the

adoption of the new Law of Ukraine “On Joint Stock Companies” in July 2022, the list of relevant transactions has been expanded.

It was established that these are: transactions at state-regulated prices and tariffs in accordance with legislation; transactions committed by a person conducting clearing activities while performing the functions of a central counterparty; transactions within the framework of the ordinary economic activity of the company, provided that they are carried out on market terms; transactions regarding the company’s redemption of securities placed by it; agreement of company in which 100 percent of the shares belong to one person.

The expediency of including in the above list of transactions those that are carried out at regulated prices and tariffs, approved by local self-government bodies in accordance with the legislation, is substantiated.

The inclusion in the relevant list of transactions within the framework of the company’s ordinary economic activity, provided they are performed on market terms, is supported. Emphasis is placed on the ambiguity of the legal requirement regarding the approval by decision of the supervisory board or the board of directors of a joint-stock company of the conditions for conducting the relevant activity.

It is substantiated that in a joint-stock company, 100 percent of whose shares belong to one person, compliance with the procedure for granting consent to commit significant transactions is, as a general rule, impractical. At the same time, it is argued that in such joint-stock company, limiting director’s powers to commit significant transactions may be necessary when the director is involved on a contractual basis. In order to prevent abuse of the relevant official, it is proposed to amend Art. 106 of the Law of Ukraine “On joint-stock companies”, which would allow the execution of transactions by a company, 100 percent of whose shares belong to one person, without complying with the requirements of the law regarding obtaining consent for this by the authorized body of the company, provided that this is established in the charter of such a company.

Keywords: significant transaction, ordinary economic activity of the company, joint stock company, transactions according to state regulated prices and tariffs, charter of the joint stock company

Постановка проблеми. Закон України «Про акціонерні товариства» (далі – Закон «Про АТ»), прийнятий у липні 2022 р., повністю замінив чинний раніше акт. Із набранням чинності цим Законом змін зазнали майже усі сфери та напрямки, що стосуються створення, ведення діяльності та припинення акціонерних товариств. Винятком не став й інститут значних правочинів, що укладаються акціонерними товариствами. Концептуально саме поняття значного правочину не зазнало особливих змін. Однак, законодавець значно розширив перелік тих правочинів, до яких не застосовуються положення Закону «Про АТ» щодо погодження відповідних правочинів. Згідно з раніше чинним Законом України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р. значним правочином не визнавався правочин з розміщення товариством власних акцій, а положення ст. 70 (про порядок надання згоди на вчинення значного правочину) не застосовувалися у разі вчинення правочинів за державними регульованими цінами і тарифами відповідно до законодавства.

У чинному Законі «Про АТ» (ч. 8 ст. 106) закріплено низку додаткових випадків, коли приписи відповідної статті не застосовуються, а відтак – отримання згоди на вчинення таких правочинів не вимагається. Детальний аналіз кожного з таких винятків є необхідним для формування уніфікованого розуміння та правильного застосування норм чинного законодавства України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття значних правочинів, процедура їх погодження досліджувалися науковцями у різних аспектах. Ґрунтовним є дисертаційне дослідження Штим Т.Б., у якому комплексно аналізуються акціонерні правочини, зокрема і значні правочини акціонерного товариства. Низка фахових публікацій, присвячених окремим аспектам правової природи значного правочину, аналізу процедури надання згоди на його вчинення, була здійснена Карчевським К.А. Однак, перш за все, жодна з них не була присвячена детальному дослідженню правочинів акціонерного товариства, які можуть вчинятися без дотримання вимог Закону щодо їх погодження, як значних. Окрім цього, згадані вище публікації базувалися на нормах Закону України «Про акціонерні товариства» 2008 р., що вже втратив чинність.

З огляду на викладене вище **метою статті** є дослідження встановлених на законодавчому рівні правочинів, вчинення яких може відбуватися без застосування вимог Закону «Про АТ» щодо надання згоди на вчинення значних правочинів акціонерних товариств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стаття 106 Закону «Про АТ» присвячена значним правочинам акціонерного товариства. У ній розкриваються ознаки таких правочинів, особливості надання згоди на їх вчинення. Водночас у ч. 8 цієї статті наголошується на тому, що її вимоги не застосовуються у таких випадках: 1) вчинення правочинів за державними регульованими цінами і тарифами відповідно до законодавства; 2) вчинення правочинів особою, яка провадить клірингову діяльність, під час виконання нею функцій центрального контрагента; 3) вчинення правочинів у рамках провадження звичайної господарської діяльності товариства, за умови їх вчинення на ринкових умовах; 4) викупу товариством розміщених ним цінних паперів; 5) вчинення правочинів товариством, 100 відсотків акцій якого належать одній особі.

Поняття державних регульованих цін розкривається у Законі України «Про ціни та ціноутворення» [9]. Вони запроваджуються на товари, які справляють визначальний вплив на загальний рівень і динаміку цін, мають істотну соціальну значущість, а також на товари, що виробляються суб'єктами, які займають монополіне (домінуюче) становище на ринку. Водночас, у згаданому Законі не деталізується перелік товарів, які справляють визначальний вплив на загальний рівень і динаміку цін, мають істотну соціальну значущість. Тобто наразі не застосовуються жодні обмеження для держави щодо регулювання нею цін.

У розумінні Господарського кодексу України [8] ціною є виражений у грошовій формі еквівалент одиниці товару (продукції, робіт, послуг, матеріально-технічних ресурсів, майнових та немайнових прав), що підлягає продажу (реалізації), який повинен застосовуватися як тариф, розмір плати, ставки або збору, крім ставок і зборів, що використовуються в системі оподаткування. Власне лише у цьому визначенні згадується термін «тариф», як одна із форм ціни. Однак, дефініція цього поняття відсутня у Законі України «Про ціни та ціноутворення», що є «однією з прогалин правового регулювання у сфері ціноутворення» [1, с. 159].

У той же час термін «тариф» дуже часто застосовується у різноманітних нормативно-правових актах. Як приклад – у Законі України «Про державне регулювання у сфері комунальних послуг» [2] («тарифи на комунальні послуги»). Певне розуміння переліку владних суб'єктів, що забезпечують регулювання тарифів, формує Постанова Кабінету Міністрів України «Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів)» [3]. Цікаво, що правом встановлювати тарифи в порядку і межах, визначених законодавством, на теплову енергію (у тому числі її виробництво, транспортування та постачання), на централізоване водопостачання та централізоване водовідведення, на інші комунальні послуги, побутові, транспортні та інші послуги наділені також виконавчі органи сільських, селищних, міських рад відповідно до п. 2 ст. 28 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [7]. Тарифи, встановлені названими вище суб'єктами, справедливо можна визнати регульованими. Втім, не зовсім правильним було б віднесення їх до категорії тарифів, що регулюються державою.

Однак, на мою думку, п. 1 ч. 8 ст. 106 Закону «Про АТ» повинен тлумачитись розширено та застосовуватися як до вчинення акціонерним товариством правочинів власне за державними регульованими цінами, так і вчинення правочинів за тарифами, встановленими органами місцевого самоврядування відповідно до законодавства. Видається, що для застосування запропонованого підходу відповідний пункт ч. 8 ст. 106 Закону «Про АТ» потребує текстуальних коректив.

Вимоги статті 106 Закону «Про АТ» не застосовуються при вчиненні правочинів особою, яка провадить клірингову діяльність, під час виконання нею функцій центрального контрагента. Поняття клірингової діяльності центрального контрагента розкривається у ст. 60 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [4]. Відповідно до п. 6 Прикінцевих та перехідних положень даного акта до 1 січня 2023 року публічне акціонерне товариство «Розрахунковий центр з обслуговування договорів на фінансових ринках» мало право на підставі ліцензії на провадження клірингової діяльності з визначення зобов'язань провадити клірингову діяльність центрального контрагента за правочинами щодо цінних паперів, за умови реєстрації відповідно до цього Закону правил провадження клірингової діяльності, що передбачають правила провадження клірингової діяльності за правочинами щодо цінних паперів. Якщо ж після 1 січня 2023 р. жодна інша юридична особа (у тому числі іноземна) не матиме чинної ліцензії на провадження клірингової діяльності центрального контрагента та зареєстрованих відповідно до цього Закону правил провадження клірингової діяльності центрального контрагента, згадане вище ПАТ продовжить провадити відповідну діяльність, а відтак, продовжить укладати правочини в межах виконання зазначених вище функцій без дотримання процедури погодження їх уповноваженим органом цього акціонерного товариства.

У рамках нового Закону «Про АТ» законодавцем було використано поняття «звичайної господарської діяльності» товариства. Власне до вчинення правочинів у рамках провадження такої діяльності (за умови їх вчинення на ринкових умовах) не застосовуються приписи щодо значних правочинів. Тобто, незалежно від ринкової вартості предмета правочину, такий може бути вчинено без отримання згоди на це уповноваженим органом управління АТ, якщо вчинення відбувається у рамках провадження звичайної господарської діяльності та на ринкових умовах.

Термін «звичайна господарська діяльність» товариства не є новим для корпоративного законодавства іноземних держав. Так, наприклад, Model Business Corporation Act (§ 12.01) не встановлює вимоги щодо погодження продажу, здачі в оренду, обміну або іншим чином розпорядження будь-якими або всіма активами корпорації в ході її звичайної діяльності [10].

У національному законодавстві зміст поняття «звичайна господарська діяльність акціонерного товариства» розкривається у п. 6 ч. 1 ст. 2 Закону «Про АТ». Нею є господарська діяльність, умови провадження якої затверджуються рішенням наглядової ради або ради директорів акціонерного товариства. Варто звернути увагу, що у наведеному визначенні звичайна діяльність ніяк не пов'язується із основною чи навіть статутною діяльністю товариства. Натомість, національне законодавство у сфері бухгалтерського обліку [5] чітко проводить таку паралель, характеризуючи звичайну діяльність, як будь-яку основну діяльність підприємства, а також операції, що її забезпечують або виникають внаслідок її проведення. Своєю чергою, основною діяльністю є операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства і забезпечують основну частку його доходу. Відповідно до вимог Закону «Про АТ» мета діяльності повинна бути визначена у статуті акціонерного товариства (п. 3 ч. 2 ст. 15 Закону «Про АТ»). На нашу думку, використання мети діяльності для розкриття поняття звичайної господарської діяльності є достатньо проблематичним, адже зазвичай така визначається в установчих документах товариства надто абстрактно, нечітко.

Досліджуючи поняття поточної (звичайної) господарської діяльності господарського товариства, науковці характеризують її як таку підприємницьку діяльність товариства, яка відповідно до його установчих документів (статуту), рішень його органів управління та/або учасників і фактичних обставин є його основною діяльністю, здійснюється постійно та у звичайних кількісних та якісних показниках для досягнення звичайних цілей. До звичайної господарської діяльності пропонується відносити також правочини, що безпосередньо забезпечують таку основну діяльність [6, с. 176]. Наведена вище дефініція містить критерій «стабільності» здійснення діяльності, що виключає можливість віднесення до такої діяльності нових напрямків навіть за умови зміни мети діяльності у статуті акціонерного товариства. Окрім цього, пропозиція віднести до звичайної господарської діяльності вчинення правочинів, що безпосередньо забезпечують таку основну діяльність, з моєї точки зору, здатна неоправдано розширити перелік правочинів, які будуть вчинятися без отримання згоди на це уповноваженим органом управління АТ. З цієї позиції практично будь-який правочин акціонерного товариства так чи інакше вчиняється для забезпечення основної діяльності. Наприклад, укладення кредитного договору з передачею нерухомого майна товариства у заставу може бути оцінено як правочин, що забезпечує основну діяльність товариства, адже отримані кошти використовуються для придбання обладнання чи сировини. Однак, зовсім інакше позиціонуватиметься укладення кредитного договору банком, для якого такі правочини і справді вчиняються у процесі провадження звичайної господарської діяльності.

Як вже було зазначено, умови провадження звичайної господарської діяльності акціонерного товариства повинні затверджуватися рішенням наглядової ради або ради директорів акціонерного товариства. Прикладом такого є рішення наглядової ради ПрАТ «Харківенергозбут» від 30.01.2023 р. [12]. Щоправда, відповідне рішення закріплює не умови провадження звичайної господарської діяльності, а радше перелік договорів, які можуть укладатися товариством та вважатимуться такими, що укладаються в процесі провадження звичайної господарської діяльності ПрАТ. Комплексний аналіз згаданого рішення та статуту вказаного ПрАТ [11] дає підстави стверджувати про наявність у них суперечливих приписів: договори оренди нерухомого майна або основних засобів Товариства віднесені Статутом до значних правочинів незалежно від вартості (п. 20.1.1), а рішенням наглядової ради ПрАТ до категорії звичайної господарської діяльності. На мою думку, однією з обов'язкових ознак значного правочину, а водночас і спеціальною умовою його вчинення, є дотримання процедури надання згоди на це уповноваженим органом товариства. Тому правочини у рамках провадження звичайної господарської діяльності товариства, за умови їх вчинення на ринкових умовах, не є значними правочинами товариства.

Правочини щодо викупу товариством розміщених ним цінних паперів традиційно не відносились до категорії значних ще у раніше чинному Законі України «Про акціонерні товариства» від 2008 р.. При цьому немає значення, чи викуп акцій здійснюється на підставі рішення загальних зборів про викуп в акціонерів акції за згодою власників таких акцій (ст. 100 Закону «Про АТ») чи в процесі здійснення акціонерами права вимагати обов'язкового викупу акціонерним товариством їх акцій (ст. 102 Закону «Про АТ»). Важливо, що відповідно до чинного Закону «Про АТ» (п. 15 ч. 2 ст. 15) статут акціонерного товариства обов'язково повинен містити положення щодо можливості викупу товариством власних акцій за рішенням загальних зборів.

Норми Закону «Про АТ» щодо процедури погодження значних правочинів не поширюються на правочини, вчинені товариством, 100 відсотків акцій якого належать одній особі (п. 5 ч. 8 ст. 106 Закону «Про АТ»). Така норма є новою і її впровадження викликає низку сумнівів. З позиції оптимізації управління та спрощення ведення діяльності акціонерного товариства з одним акціонером таке положення, на перший погляд, є досить логічним та раціональним. Особливо це стосується випадків, коли єдиний акціонер є водночас головою виконавчого органу такого товариства. Дотримання процедури погодження значних правочинів в такій ситуації і справді видається не зовсім доречним.

На противагу цьому, встановлення такого імперативного винятку здатне створити можливості для зловживань на практиці. Йдеться про випадки, коли в акціонерному товаристві створено систему органів управління відповідно до обраної структури управління. Так, ці органи можуть формуватися, а їх посадові особи обиратися, на підставі одноосібного рішення єдиного акціонера. Однак, це не повинно виключати можливості обмеження повноважень виконавчого органу такого товариства, зокрема шляхом встановлення вимоги дотримання процедури надання згоди на вчинення окремих правочинів. З моєї точки зору, відповідне питання повинно бути вирішено на локальному рівні щодо кожного товариства. Якщо єдиний акціонер акціонерного товариства безумовно довіряє виконавчому органу або сам же його уособлює, то він і справді може не застосовувати законодавчі положення щодо надання згоди на вчинення значних правочинів товариства. Відповідну норму пропоную закріплювати у статуті товариства. Тобто, п. 5 ч. 8 ст. 106 Закону «Про АТ» пропонується доповнити словами «якщо це передбачено статутом такого товариства».

Висновки. Із прийняттям нового Закону «Про АТ» було розширено перелік правочинів, до яких не застосовуються норми про необхідність отримання згоди уповноваженого органу товариства на їх вчинення. Однак, правочини, що вчиняються за тарифами, встановленими органами місцевого самоврядування відповідно до законодавства, досі залишені поза згаданим переліком.

Загалом позитивним слід визнати впровадження законодавцем терміну «звичайної господарської діяльності» товариства, який часто міститься в законодавстві іноземних держав. При вчиненні правочинів у рамках провадження такої діяльності товариства, за умови їх вчинення на ринкових умовах, не вимагається дотримання процедури надання згоди на їх вчинення. Втім, незрозумілою наразі видається вимога затвердження рішенням наглядової ради або ради директорів акціонерного товариства умов провадження такої діяльності. Думається, що умови провадження звичайної господарської діяльності товариства не повинні ототожнюватися з переліком правочинів, віднесених до відповідної категорії.

Відповідно до новоприйнятих норм Закону «Про АТ» при вчиненні правочинів товариством, 100 відсотків акцій якого належать одній особі, не вимагається дотримання приписів про надання згоди на вчинення значних правочинів. Однак, дотримання відповідної процедури погодження правочину в таких акціонерних товариствах може бути доцільним для запобігання зловживанням повноваженнями директора, залученого на підставі договору. З цією метою запропоновано деталізувати відповідний пункт ч. 8 ст. 106 Закону «Про АТ», вказавши, що положення цієї статті не застосовуються у разі вчинення правочинів товариством, 100 відсотків акцій якого належать одній особі, якщо це передбачено статутом такого товариства.

Список використаних джерел:

1. Кулага Е. Правові аспекти державного регулювання ціноутворення в Україні. Підприємство, господарство і право, 2017, 6. С. 158–162. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/6/36.pdf>.
2. Про державне регулювання у сфері комунальних послуг: Закон України від 09.07.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2479-17#Text>.

3. Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів): Постанова Кабінету Міністрів України від 25.12.1996 № 1548. Урядовий кур'єр. 23.01.1997.
4. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>.
5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затв. Наказ Мінфінансів України від 07.02.2013 р. № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.
6. Звичайна господарська діяльність як можливе виключення із правила про значні правочини господарського товариства. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2013. № 4. С. 171–179. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2013_4_23.
7. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
8. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
9. Про ціни та ціноутворення: Закон України від 21.06.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17#Text>.
10. Model Business Corporation Act of December 9, 2017. URL: https://www.americanbar.org/content/dam/aba/administrative/business_law/corplaws/2016_mbca.authcheckdam.pdf.
11. Статут ПрАТ «Харківенергозбут» від 30.01.2023 р. URL: https://zbutenergo.kharkov.ua/sites/default/files/pdf/statut_zbut_pr.pdf.
12. Протокол засідання наглядової ради ПрАТ «Харківенергозбут» № 4/2023 від 30.01.2023 р. URL: https://zbutenergo.kharkov.ua/sites/default/files/pdf/protokol_4_2023.pdf.